

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-19>

УДК 378.2:330.101.262

ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ УНІВЕРСАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ В УМОВАХ РЕВОЛЮЦІЇ 4.0

FOREIGN PRACTICE OF FORMATION OF UNIVERSAL COMPETENCES OF THE MODERN SPECIALIST IN THE CONDITIONS OF REVOLUTION 4.0

Бучинська Тетяна Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3783-3757>

Buchynska Tetiana

West Ukrainian National University

Стаття присвячена новим викликам четвертої промислової революції, особливо в сфері підготовки сучасних фахівців. Проаналізовано основні тенденції соціальних вимог до освіти у вищих навчальних закладах Європи та світу. Окреслено необхідність впровадження нових цифрових технологій в освітній простір; змін у підходах до змісту та методів навчання в контексті формування універсальних компетентностей. Наголошено на широкому впровадженні компетентнісного підходу в освітній галузі, що дозволяє сприймати власних студентів не як інтелектуальний ресурс, а як інтелектуальний капітал.

Ключові слова: універсальні компетентності, м'які навички, Революція 4.0, глобальна економіка, інтелектуальний капітал.

Статья посвящена новым вызовам четвертой промышленной революции, особенно в сфере подготовки современных специалистов. Проанализированы основные тенденции социальных требований к образованию в высших учебных заведениях Европы и мира. Определены необходимость внедрения новых цифровых технологий в образовательное пространство; изменений в подходах к содержанию и методов обучения в контексте формирования универсальных компетентностей. Сделан акцент на широком внедрении компетентностного подхода в образовательной сфере, что позволяет принимать собственных студентов не как интеллектуальный ресурс, а как интеллектуальный капитал.

Ключевые слова: универсальные компетентности, мягкие навыки, Революция 4.0, глобальная экономика, интеллектуальный капитал.

The era of the Fourth industrial revolution creates new challenges for the training of specialists in general and higher education, in particular in the global context, which, in turn, leads to the formation of new competences in graduates of higher educational institutions. First of all, it should be noted that in recent years the range of social requirements for education in higher education institutions in Europe and the world has grown significantly. Today, higher education must meet the wide range of needs of a developed society and economy of knowledge. This is facilitated by expanding learning opportunities for more people, promoting research and innovation in higher education, responding to local and regional economic challenges, and improving quality and efficiency in all aspects of higher education. Until today, educational institutions in most countries around the world do not pay much attention to the formation and development of universal competences, focusing on the development of professional skills. Until now, educational institutions in most countries of the world have not paid much attention to the formation and development of universal competencies, focusing only on the development of professional skills. Gradual awareness of the importance of universal competencies and the need to supplement their professional skills is already actively used by both scientists and practitioners. Dynamic changes in life, updating information and the enormous pace of its accumulation, technological development and organizational change determine the need for a person who is able to flexibly and quickly adapt to new requirements, respond adequately to new challenges, learn throughout life, develop and create. A fundamental feature of the modern approach to vocational education is its continuity, the need for continuous training, lifelong learning. The Bologna Declaration pays special attention to this. Thus, these character-

istics clearly show the national characteristics of static, qualification, specialized, and hence organizational training, which causes significant difficulties in the transition of citizens from country to country to obtain or continue education and recognition of qualifications for employment. Therefore, in connection with the processes of globalization and European integration, there is an urgent need to unify degrees and qualifications by bringing together the structure, organization and content of education in different European countries. A fundamental feature of the modern approach to professional education is its continuity, the need for continuous training, lifelong learning. In order to measure and assess the skills, knowledge and skills acquired during training required for a particular type of professional activity, the European Commission has launched a system of tools to increase the mobility of human capital in the European labor market. The expediency of the competence approach is the ability to maintain flexibility and autonomy in the architecture of the curriculum in accordance with the requirements of the Bologna system of education and the market of educational services. The above, together with the perception of universities of their own students not so much an intellectual resource as intellectual capital, will benefit not only the state, society, communities, but also the university itself. Competence approach is characterized by universality, openness, compliance with the needs of space and time and promotes the development of skills to solve problems that arise in real life situations. The introduction of the development of universal competencies in the content of education, the implementation of appropriate monitoring of the quality of education in European countries is a gradual, scientifically sound process, accompanied by wide discussion among professionals and the teaching community. Institutional and radical change of university activity through active involvement of students in the processes of quality management of education, participation in research and projects, including extracurricular, in particular, and within international cooperation, will determine the content of universal competences that are necessary in the labor market in terms of Revolution 4.0.

Keywords: universal competencies, soft skills, Revolution 4.0, global economy, intellectual capital.

Постановка проблеми. Розвиток світової економіки в умовах Четвертої промислової революції ставить нові завдання для підготовки фахівців загалом і зокрема в глобальному контексті, що, в свою чергу, призводить до формування нових компетентностей у випускників вищих навчальних закладів. Перш за все слід зазначити, що за останні роки коло соціальних вимог до освіти у вищих навчальних закладах Європи та світу значно зріс. Сьогодні вища освіта повинна відповідати широкому колу потреб розвиненого суспільства та готувати конкурентоспроможного фахівця на ринку праці. Цьому сприяє інклюзивний розвиток, а саме розширення можливостей навчання для більшої кількості людей, сприяння науковим дослідженням та інноваціям у вищій освіті, реагування на місцеві та регіональні економічні виклики та підвищення якості та ефективності у всіх аспектах вищої освіти.

Хоча ці тенденції були розвинені до початку 21 століття, темпи змін зросли в останні роки. І саме ЄС, зокрема Німеччина, у 2011 р. запропонувала нову модель інноваційного розвитку в триаді наука – бізнес – уряд, яка отримала назву Четвертої промислової революції. Вища освіта стає важливою частиною глобальної трансформації промислових знань у суспільство. У глобально пов'язаному середовищі знань вища освіта вже не є базовим підґрунтям суспільної та політичної реальності в традиційному розумінні, а є ключовим фактором національної конкурентоспроможності та модернізації. У зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію з ЄС Україна взяла на себе зобов'язання реформувати систему

освіти загалом, та вищу освіту зокрема. Для ефективного впровадження європейського досвіду у національний освітній простір необхідно проаналізувати практику формування універсальних компетентностей у країнах ЄС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До цього часу навчальні заклади в більшості країн світу не приділяли особливої уваги формуванню та розвитку універсальних компетентностей, зосереджуючись лише на розвитку професійних навичок. Поступове усвідомлення важливості універсальних компетентностей та необхідності доповнення їх професійними навичками вже активно використовується як науковцями, так і практиками. Передумови формування компетентнісного підходу та набуття універсальних людських компетентностей на практиці з точки зору технологічних та поведінкових змін вивчали Дж. Балкар, Д. Ільницький, Дж. Равен, Р. Вуд, Т. Пейн, О. Овчарук, Л. Семів, І. Секрет, В. Луговий та інші зарубіжні та вітчизняні вчені. Однак проблема формування універсальних компетентностей не має чіткої практики. В Україні ситуація стає дедалі актуальнішою через поглиблення когнітивних та функціональних розривів між навчанням та новими викликами на світовому ринку праці в умовах технологічної та поведінкової революції. Необхідність вивчення цих питань спонукала проаналізувати практику формування універсальних компетентностей у країнах-членах ЄС з метою впровадження європейського досвіду у національний освітній простір.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз практики формування уні-

версальних компетентностей у країнах-членах ЄС на основі компетентнісного підходу з метою впровадження європейського досвіду у національний освітній простір.

Виклад основного матеріалу дослідження. У країнах Європейського Союзу розвиток універсальних компетентностей проявляється у відсутності загального системного підходу до їх цілеспрямованого розвитку. Загалом, проблема полягає у підвищенні якості освіти та конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів. Різниця в системах освіти в країнах ЄС серйозно гальмує процеси європейської інтеграції. Відсутність прозорої процедури взаємного визнання дипломів та наукових ступенів створює перешкоду для формування єдиного ринку праці та ускладнює мобільність випускників як важливу передумову формування європейської ідентичності [1, с. 12].

Впровадження компетентнісного підходу в європейських країнах було пов'язане з необхідністю розробки нових моделей компетентностей та визначення ролі підприємств у їх розвитку, що включало знання, функціональні та поведінкові компетентності. Зокрема, німецька система освіти розвиває особисті, соціальні та професійні компетентності. У Франції цей процес передбачав кілька етапів: поява ідей в організаціях, розробка інструментів для консультантів та практиків, формування загального уявлення про компетентності; формування дискусійних підходів. У Нідерландах реалізація компетентнісного підходу базується на необхідності вивчення взаємозв'язків між різними типами навчальних середовищ, включаючи формування поглядів студентів на навчальні процеси та результати тестування. Впровадження компетентнісного підходу в освіту країн-членів ЄС означає, що практичні знання відповідають трьом компонентам: знати-що, знати-як, знати-хто [7, с. 3].

Болонський процес можна розглядати як послідовну загальноєвропейську відповідь на вищезазначені виклики. Унікальний процес, покликаний сформулювати вищу освіту в найближчі роки, Болонський процес виконує ряд функцій, найважливіша з яких – закладення фундаменту взаємовідносин між європейськими країнами та рештою світу для обговорення політики щодо характеру змін в системі освіти. Він також надає простір для розуміння взаємозв'язку між інституційною, національною та наднаціональною політиками, що розробляються та впроваджуються для задоволення освітніх потреб широких верств суспільства в

умовах інклюзивності. Загальновідомим фактом є те, що ідея створення європейського університетського співтовариства та єдиного європейського простору вищої освіти походять з Болонського університету. У 1986 році, готуючись до свого 900-річчя, було запропоновано прийняти Велику Хартію Університетів – Magna Charta Universitarum. У 1988 р. цей документ, який проголошує універсальні та вічні цінності університетської освіти, був підписаний ректорами 80 вузів [3, с. 17].

Європейський аспект освітньої політики країн-членів ЄС полягає у координації їх зусиль щодо вивчення європейських мов та встановленні вимог до рівня професійної підготовки випускників вузів. Принциповою особливістю сучасного підходу до професійної освіти є її безперервність, необхідність постійного підвищення кваліфікації, навчання протягом усього життя. Болонська декларація приділяє цьому особливу увагу. Таким чином, із зазначених характеристик чітко простежуються національні особливості статичної, кваліфікаційної, спеціалізованої, а отже, і організаційної підготовки, що спричиняє значні труднощі при переході громадян з країни в країну як для отримання або продовження освіти, так і в визнанні кваліфікації з метою працевлаштування. Тому, у зв'язку з процесами глобалізації та європейської інтеграції назріла гостра необхідність уніфікувати ступені та кваліфікації шляхом зближення структури, організації та змісту освіти в різних європейських країнах.

Зарубіжний досвід формування освітніх процесів був проаналізований О. Овчаруком, який зазначає, що європейські країни сьогодні розпочали ґрунтовну дискусію про те, як розвивати необхідні знання та навички, щоб забезпечити гармонійну взаємодію з високо розвиненим технологічним суспільством. Динамічні зміни в житті, оновлення інформації та колосальні темпи її накопичення, розвиток технологій та організаційні зміни визначають потребу в людині, яка здатна гнучко та швидко адаптуватися до нових вимог, адекватно реагувати на нові виклики, вчитися протягом усього життя, розвиватися і творити. Вчений підкреслює, що в сучасному світі формування освітніх цілей відбувається не на державному рівні, а на міждержавному, міжнародному рівнях. Держави формують освітню політику, спрямовану безпосередньо на її інтеграцію до міжнародного співтовариства [5].

Дж. Равен досить повно розкриває особливості компетентнісного підходу в освіті:

по-перше, здатність викладачів керувати індивідуалізованими навчальними програмами, орієнтованими на розвиток базових та універсальних компетентностей; по-друге, стосовно студента: проявляти свої здібності, спостерігати за їх формуванням у процесі розвитку та здобувати визнання власних досягнень [6].

В. Луговий наголошує на системотворчій ролі компетентностей у розробці освітніх програм та організації навчального процесу. Тобто акцент у навчанні зміщується від того, що викладач знає, хоче і може, до того, що потрібно студенту. У компетентнісному підході наголошується на результатах навчання, а не на процесі [4].

З метою вимірювання та оцінки навичок, знань та навичок, набутих під час навчання, необхідних для певного виду професійної діяльності, Європейська Комісія започаткувала систему інструментів для підвищення мобільності людського капіталу на європейському ринку праці. І одним із таких інструментів є відповідність та можливість академічного визнання кваліфікацій та компетентностей, де головним завданням є визначення точок конвергенції та вироблення спільного розуміння змісту кваліфікацій за рівнями з точки зору компетентності та результатів навчання. Доцільність компетентнісного підходу полягає у здатності зберігати гнучкість та автономію в складанні навчальних програми відповідно до вимог Болонської системи освіти та ринку освітніх послуг. З метою вдосконалення та активізації забезпечення якості освітніх послуг була створена міжнародна організація – Європейський реєстр забезпечення якості – European Register of Quality Assurance Agencies (EQAR). Серед міжнародних систем контролю якості та акредитації – Глобальний альянс транснаціональної освіти – Global Alliance for Transnational Education (GATE), що здійснює сертифікацію якості освітніх програм транснаціональної освіти, тобто програм вищих шкіл, що пропонуються на ринку в інших країнах [8, с. 68].

Донедавна малоструктуровані системи вищої освіти виконували досить обмежену кількість завдань щодо збереження та зміцнення державних структур країни, проведення наукових і технологічних досліджень з одночасною підготовкою науковців та забезпечення економіки висококваліфікованими спеціалістами. У більшості країн світу ці завдання виконувались установами шляхом використання монодисциплінарної підготовки, іншими словами, набуття вузьких "твердих навичок".

Сьогодні університет виконує основні функції підготовки висококваліфікованих кадрів, сприяючи інтеграції у світовий економічний простір, у тому числі на ринку освітніх послуг.

Як правило, університет розглядається як "університет-підприємство", де важливим аспектом є надання широких повноважень у виборі стратегії розвитку – освітньої, фінансової, міжнародної співпраці тощо. Важливо забезпечити взаємозв'язок між науковими дослідженнями, бізнес-проектами та практичним навчанням, створюючи систему соціальної відповідальності. Віртуальні університети, призначені для вирішення проблем дистанційного навчання організацій та навчальних закладів, сьогодні є досить актуальними в Європі [9, с. 33–34].

Існує три моделі функціонування електронних університетів: бімодальна, дистанційна, консорціумна модель, де поєднується традиційна система освіти та система електронного університету та / або дистанційного навчання. У дистанційній моделі в організації здійснюється лише дистанційне навчання без традиційних кампусів, де кожен заклад проводить власне навчання, зберігаючи при цьому «національні» особливості. До такої моделі належить Відкритий університет Великобританії. Модель консорціуму включає кілька електронних університетів, що взаємодіють, які діляться ресурсами та обладнанням для надання освітніх послуг. Варто зазначити, що дистанційне навчання сьогодні набуває широкого поширення і характеризується періодом «відкритих університетів» із інтегрованим використанням мультимедійних засобів. Форма «відкритого університету» дозволяє абітурієнтам вільно обирати форму навчання, дисципліни та отримувати атестати про вищу освіту. Узгодженість навчальних планів та взаємна акредитація університетів вважаються головними завданнями «відкритих університетів» [10, с. 26].

Частина науковців схиляється до думки, що технології дистанційного навчання незбаром витіснять або навіть повністю замінять традиційну форму навчання. Професійна підготовка в Німеччині здійснюється за традиційними та нетрадиційними формами навчання. Дистанційне навчання у Німеччині представлено Інститутом дистанційної освіти (Deutsches Institut für Fernstudienforschung (DIFF) – German Institute for Distance Education). Варто зазначити, що дистанційне навчання у Німеччині забезпечує тісний зв'язок між навчальним процесом та практикою, а також сприяє співпраці університетів

з міжнародними концернами та іноземними науково-дослідними інститутами. У свою чергу, дистанційним навчальним закладом у Франції є Міжвузівська федерація дистанційної освіти (Federation interuniversitaire de l'enseignement a Distance, FIED). Система дистанційного навчання у Франції характеризується безперервністю, демократичністю, гнучкістю, багатофункціональністю, диверсифікацією форм навчання, децентралізацією та високим ступенем автономії навчальних закладів. Ефективність системи дистанційного навчання у Франції забезпечується розвитком таких тенденцій: сучасною реакцією на потреби ринку та виробництва; перевагою в навчальних планах дисциплін природничо-наукового та економікосоціальних блоків.

Дистанційне навчання у Великобританії здійснює Відкритий університет Об'єднаного королівства (Open University of the United Kingdom). Навчання у Відкритому університеті Великобританії є багатоканальним, здійснюється переважно за допомогою спеціальних телевізійних програм, листування, організації робочих груп (семінарів), курсів та семінарів, шляхом особистих консультацій у центрах цього університету по всій країні. Інтерактивне спілкування та мультимедіа все частіше використовуються на різноманітних курсах підвищення кваліфікації, що проводяться університетами.

Таким чином високий динамізм і швидка зміна технологій, поява нових галузей, нових спеціальностей і професій стали об'єктивними соціально-економічними факторами впровадження та розвитку дистанційного навчання в Західній Європі. Саме розвиток віртуального середовища призвів до якісних змін як у розвитку професійних компетентностей, так і в інтеграції в навчальний процес елементів, які «перевіряють» та вдосконалюють універсальні компетентності. Онлайн-сторітелінг, Інтернет-конференції, спільноти практики, Wiki-проекти, освітні ігри, доповнена реальність успішно використовуються провідними освітніми закла-

дами світу для формування універсальних компетентностей сучасного фахівця [2, с. 54].

Висновки із проведеного дослідження і подальші перспективи. Із вищезазначеного слід відмітити, що основними тенденціями, які визначають розвиток європейської вищої освіти в країнах-членах ЄС в контексті технологічних змін у світовій економіці, є перехід від концепції «Університет викладання» до «Університет навчання», а також створення нових технологічних платформ для комерціалізації інновацій (університет-бізнес-уряд). Зарубіжна практика свідчить про необхідність впровадження нових цифрових технологій в освітній простір; зміни підходів до змісту та методів навчання у контексті надання універсальних послуг; розширення та зміна формату закладів, що надають послуги з оволодіння універсальними компетентностями, широке впровадження компетентнісного підходу в освітню сферу. Саме така практика дозволяє самим університетам сприймати власних студентів не як інтелектуальний ресурс, а як інтелектуальний капітал, який принесе користь державі, суспільству, громадам і, звичайно, самому університету.

Компетентнісний підхід характеризується універсальністю, відкритістю, відповідністю потребам простору і часу та сприяє розвитку навичок вирішення проблем, що виникають у реальних життєвих ситуаціях. Впровадження розвитку універсальних компетентностей у зміст освіти, здійснення відповідного моніторингу якості освіти в європейських країнах є поступовим, науково обґрунтованим процесом, що супроводжується широким обговоренням серед професіоналів та педагогічної спільноти. Інституційні та радикальні зміни університетської діяльності шляхом активного залучення студентів до процесів управління якістю навчання, участі у наукових дослідженнях та проектах, розвиток міжнародної співпраці зумовить формування змістовного наповнення універсальних компетентностей, необхідних на ринку праці Революції 4.0.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Balcar J., Homolová E., Karásek Z., et al. Transferable Competences across Economic Sectors: Role and Importance for Employment at European Level. Luxembourg : Publications Office of the European Union (version without appendices), 2011. 90 p.
2. Education for a Digital World: advice, guidelines, and effective practice from around the globe. *Campus and Commonwealth of Learning*. 2008. P. 54.
3. Internationalization and the European Higher Education Area. Bernd Wächter. Academic Cooperation Association (ACA). May 2008. 31 p.
4. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 13–26.

5. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід в освіті: Загальноєвропейські підходи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. № 5(13). URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
6. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / пер. с англ. Москва : Когито-Центр, 2002. 396 с.
7. Секрет І.В. Методологічні передумови формування компетентнісного підходу у США та країнах Європи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. № 5(13). URL: <http://www.ime.eduua.net/em.html>
8. Товканець Г.В. Економічна освіта у вищій школі Чехії і Словаччини у XX столітті : монографія / за ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Кондор, 2013. 506 с.
9. Товканець Г. Теорії людського, соціального і культурного капіталу та їх вплив на розвиток вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 32. С. 192–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_32_73
10. Towards Virtualization: Open and Distance Learning. New Delhi : Kogan Page, 2002. 728 p.

REFERENCES:

1. Balcar J., Homolová E., Karásek Z., et al. (2011). Transferable Competences across Economic Sectors: Role and Importance for Employment at European Level. Luxembourg: Publications Office of the European Union (version without appendices), 90 p.
2. Education for a Digital World: advice, guidelines, and effective practice from around the globe (2008). *Campus and Commonwealth of Learning*, p. 54.
3. Internationalization and the European Higher Education Area. Bernd Wächter (2008). Academic Cooperation Association (ACA), 31 p.
4. Luhovyi V.I. (2009). Yevropeiska kontseptsiiia kompetentnisnogo pidkhodu u vishchii shkoli ta problemy yii realizatsii v Ukraini. *Pedahohika i psykholohiia*, no. 2, pp. 13–26.
5. Ovcharuk O.V. (2009). Kompetentnisnyi pidkhid v osviti: Zahalnoievropeiski pidkhody. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. no. 5(13). Retrieved from: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
6. Raven Dzh. (2002). Kompetentnost v sovremennom obshchestve: vyivaylenye, razvytye y realizatsiya / per. s anhl. Moskva: Kohyto-Tsentr, 396 p.
7. Sekret I.V. (2009). Metodolohichni peredumovy formuvannia kompetentnisnogo pidkhodu u SShA ta krainakh Yevropy. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, no. 5(13). Retrieved from: <http://www.ime.eduua.net/em.html>
8. Tovkanets H.V. (2013). Ekonomichna osvita u vishchii shkoli Chekhii i Slovachchyny u XX stolitti: monohrafiia / za red. N.H. Nychkalo. Kyiv: Kondor, 506 p.
9. Tovkanets H. (2014). Teorii liudskoho, sotsialnogo i kulturnoho kapitalu ta yikh vplyv na rozvytok vishchoi osvity. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pedahohika. Sotsialna robota*, vol. 32, pp. 192–195. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_32_73
10. Towards Virtualization: Open and Distance Learning (2002). New Delhi: Kogan Page, 728 p.